

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально–науковий інститут права
Кафедра міжнародного європейського права та порівняльного правознавства

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

**ПОВОДЖЕННЯ З УВ'ЯЗНЕНИМИ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ
ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 293 «Міжнародне право»

Студента 4 курсу
групи П-01

Павленко І. А.

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр.

Кваліфікаційна робота бакалавра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело.

Керівник _____
(посада, науковий ступінь)

_____ (підпис)

Маланчук Т.В.
(ініціали, прізвище)

Суми 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут права

Кафедра міжнародного європейського права та порівняльного правознавства

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

“ ___ ” _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Спеціальність 293 Міжнародне право

Студенту 4-го курсу, групи П-01

Павленко Івану Артемовичу

1. Тема роботи: **«Поводження з ув'язненими: міжнародні стандарти та проблеми застосування в Україні»**
затверджена наказом директора ННІ права від “21” лютого 2024 р. № 0129-І
2. Термін подання студентом закінченої роботи “20” травня 2024 р.
3. Мета кваліфікаційної роботи – з'ясування сутності та змісту міжнародних стандартів поведження з ув'язненими, аналіз їх застосування в Україні та розробка рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства і практики в цій сфері.
4. Об'єкт дослідження – правовідносини у сфері поведження з ув'язненими в Україні.
5. Предмет дослідження – норми міжнародного та національного права у

сфері поведження з ув'язненими та практика їх застосування.

6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах міжнародних документів, національного законодавства, практики вітчизняних і міжнародних судових установ.

7. Орієнтовний план дипломної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

Розділ 1 Історія та розвиток європейських стандартів поведження з ув'язненими, 15 березня 2024р.

У розділі 1 У розділі 1 дослідити теоретико-історичні аспекти становлення і розвитку стандартів поведження з ув'язненими, встановити зміст і специфіку цих стандартів, їх співвідношення з іншими правами людини і громадянина.

Розділ 2. Основні принципи та засади європейських стандартів поведження з ув'язненими, 12 квітня 2024р.

У розділі 2 проаналізувати міжнародний, європейський та національний механізми захисту прав ув'язнених, вивчити конкретні приклади застосування європейських стандартів в практиці ЄСПЛ.

Розділ 3. Поведження з ув'язненими: проблеми застосування європейських пенітенціарних, 10 травня 2024р.

У розділі 3 виявити основні проблеми та виклики у сфері захисту прав ув'язнених в Україні, запропонувати шляхи вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

8. Дата видачі завдання “23” лютого 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи	_____	<u>Маланчук Т. В.</u>
	підпис	ініціали, прізвище
Завдання до виконання одержав	_____	<u>Павленко І. А.</u>
	підпис	ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Павленко І. А. Поводження з ув'язненими: міжнародні стандарти та проблеми застосування в Україні

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю вдосконалення системи поведження з ув'язненими в Україні відповідно до міжнародних стандартів. У процесі інтеграції України в європейське та світове співтовариство забезпечення прав людини, зокрема прав ув'язнених, є важливим аспектом, що потребує відповідності міжнародним нормам та стандартам.

Мета роботи полягає у вивченні сутності та змісту міжнародних стандартів поведження з ув'язненими, аналізі їх застосування в Україні та розробці рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства і практики в цій сфері. Об'єктом дослідження є правовідносини у сфері поведження з ув'язненими в Україні. Предметом дослідження виступають норми міжнародного та національного права у сфері поведження з ув'язненими та практика їх застосування.

Основні результати роботи включають аналіз ключових міжнародних документів, що регулюють права ув'язнених, таких як Конвенція проти катувань та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поведження і покарання, Мінімальні стандартні правила поведження з ув'язненими (Правила Нельсона Манделі) та інші. Дослідження також містить оцінку стану застосування цих стандартів в Україні, визначає основні проблеми та недоліки національної системи поведження з ув'язненими.

Зокрема, в роботі розглядаються питання, пов'язані з умовами тримання під вартою, забезпеченням медичної допомоги, запобіганням катуванням та іншим формам жорстокого поведження, а також доступом до правової допомоги. На основі проведеного аналізу були розроблені конкретні рекомендації щодо вдосконалення законодавства та практики поведження з

ув'язненими в Україні, спрямовані на приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів.

Робота робить висновок, що інтеграція міжнародних стандартів у національну систему поводження з ув'язненими є необхідною умовою для підвищення рівня захисту прав людини в Україні. Запропоновані зміни та рекомендації мають сприяти покращенню умов тримання під вартою, забезпеченню належного медичного обслуговування, захисту від жорстокого поводження та наданню ефективної правової допомоги ув'язненим, що в кінцевому підсумку сприятиме загальному вдосконаленню пенітенціарної системи в Україні.

Ключові слова: права ув'язнених, міжнародні стандарти, поводження з ув'язненими, нелюдське поводження чи покарання, поводження, що принижує гідність, пенітенціарна система.

Pavlenko I. A. Treatment of Prisoners: International Standards and Problems of Application in Ukraine

The relevance of the research topic is driven by the necessity to improve the system of handling prisoners in Ukraine in accordance with international standards. In the process of Ukraine's integration into the European and global community, ensuring human rights, including the rights of prisoners, is a crucial aspect that requires compliance with international norms and standards.

The work aims to find out the essence and content of international standards for the treatment of prisoners, analyze their application in Ukraine, and develop recommendations for improving national legislation and practices in this field. The research object is the legal relationships in the field of prisoner treatment in Ukraine. The subject of the study is the norms of international and national law in the field of prisoner treatment and the practice of their application.

The main results of the work are an analysis of key international documents regulating the rights of prisoners, such as the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (Nelson Mandela Rules), among others. The research assesses the state of implementation of these standards in Ukraine, identifies the main problems and shortcomings of the national system of prisoner treatment.

In particular, the work addresses issues related to conditions of detention, provision of medical care, prevention of torture and other forms of ill-treatment, as well as access to legal assistance. Based on the analysis conducted, specific recommendations were developed to improve legislation and practices in the treatment of prisoners in Ukraine, aimed at aligning them with international standards.

The work concludes that integrating international standards into the national system of prisoner treatment is a necessary condition for enhancing the level of human rights protection in Ukraine. The proposed changes and recommendations are intended to improve conditions of detention, ensure adequate medical care,

protect against ill-treatment, and provide effective legal assistance to prisoners, ultimately contributing to the overall improvement of the penitentiary system in Ukraine.

Keywords: prisoners' rights, international standards, treatment of prisoners, inhuman treatment or punishment, degrading treatment or punishment, penitentiary system.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПОВОДЖЕННЯ З УВ'ЯЗНЕНИМИ.....	6
1.1 Історичні корені та перші етапи формування стандартів.....	6
1.2 Вплив соціокультурних та правових факторів на розвиток стандартів.....	10
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ЗАСАДИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПОВОДЖЕННЯ З УВ'ЯЗНЕНИМИ.....	14
2.1 Розгляд основних принципів, закладених у стандартах.....	14
2.2 Загальні відомості про Комітет Ради Європи проти катувань та його структуру.....	20
2.3 Практика ЄСПЛ в контексті європейських стандартів прав ув'язнених	23
РОЗДІЛ 3. ПОВОДЖЕННЯ З УВ'ЯЗНЕНИМИ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПЕНІТЕРЦІАРНИХ СТАНДАРТІВ В УКРАЇНІ.....	29
3.1 Стан та умови утримання ув'язнених в Україні.....	29
3.2 Проблеми забезпечення прав ув'язнених в Україні та можливі шляхи їх вирішення.....	35
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	47

ПЕРЕЛІК УМОВНИК СКОРОЧЕНЬ

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ООН – Організація об'єднаних націй

ГА ООН – Генеральна асамблея організації об'єднаних націй

ЕКОСОП – Економічна і соціальна рада ООН

ЄКПК – Європейська конвенція про запобігання катуванням

КЗК – Комітет Ради Європи з питань запобігання катуванням

ДБН – Державні будівельні норми

ВРУ – Верховна Рада України

ДКВС – Державна кримінально-виконавча служба

КВК – Кримінально-виконавчий кодекс

МПГПП – Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

МОП – Міжнародна організація праці

ВСТУП

Постановка проблеми. Поводження з ув'язненими є однією з найважливіших сфер правового регулювання, яка потребує постійної уваги з боку держави та суспільства. В умовах розвитку правової держави та інтеграції України до європейського та світового співтовариства забезпечення прав ув'язнених набуває особливого значення. Міжнародне право встановлює жорсткі стандарти щодо поведінки з ув'язненими, однак на практиці їх впровадження в Україні стикається з численними проблемами та викликами. Ці проблеми включають недосконалість національного законодавства, низький рівень підготовки персоналу пенітенціарних установ, недостатність ресурсів та інфраструктури, а також системні порушення прав людини.

Актуальність теми. Зважаючи на постійні виклики у сфері дотримання прав людини та прагнення України до інтеграції з міжнародним співтовариством, тема поведінки з ув'язненими відповідно до міжнародних стандартів є надзвичайно актуальною. Необхідність забезпечення прав ув'язнених, зокрема шляхом приведення національної системи виконання покарань у відповідність з міжнародними стандартами, є важливим аспектом правової реформи. Теоретичне і практичне значення вибраної теми визначається необхідністю забезпечення прав ув'язнених у відповідності до міжнародних норм та стандартів, що є невід'ємною складовою демократичного розвитку держави.

Ступінь розробленості теми. У юридичній літературі питання поведінки з ув'язненими та дотримання міжнародних стандартів широко досліджуються. Існує значний обсяг наукових праць, присвячених аналізу Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання, Мінімальних стандартних правил поведінки з ув'язненими (Правила Нельсона Мандели) та інших міжнародних документів. Проте, незважаючи на вагомий внесок науковців у цю тему, все ще існують прогалини в дослідженні та практичному

впровадженні цих стандартів в Україні. Ці прогалини потребують додаткового вивчення для забезпечення ефективного захисту прав ув'язнених.

Мета дослідження. Метою цієї роботи є з'ясування сутності та змісту міжнародних стандартів поведінки з ув'язненими, аналіз їх застосування в Україні та розробка рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства і практики в цій сфері.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати основні міжнародні документи, що регулюють права ув'язнених.
2. Оцінити стан застосування цих стандартів в Україні.
3. Визначити основні проблеми та недоліки національної системи поведінки з ув'язненими.
4. Розглянути основні принципи закладених у стандартах
5. Встановити проблеми забезпечення прав ув'язнених в Україні та можливі шляхи їх вирішення

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є правовідносини у сфері поведінки з ув'язненими в Україні.

Предмет дослідження. Предметом дослідження виступають норми міжнародного та національного права у сфері поведінки з ув'язненими та практика їх застосування.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в дипломній роботі використовувалися різні методи дослідження, зокрема:

- **Порівняльно-правовий метод** для аналізу міжнародних стандартів і національного законодавства.
- **Системний метод** для оцінки стану застосування цих стандартів в Україні.
- **Аналіз і синтез** для визначення проблем і розробки рекомендацій.
- **Емпіричний метод** для збору та аналізу даних щодо практики поведінки з ув'язненими в пенітенціарних установах України.

Ступінь вирішення проблеми в дослідженні та практичне значення одержаних результатів. У цій роботі було здійснено комплексний аналіз міжнародних стандартів та національної практики поводження з ув'язненими, виявлено основні проблеми та недоліки, а також розроблено конкретні рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання цієї сфери. Основні результати дослідження можуть бути використані для підвищення ефективності діяльності пенітенціарних установ, розробки нових нормативних актів та внесення змін до існуючого законодавства. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання органами державної влади та управління для поліпшення умов утримання ув'язнених, а також у навчальному процесі юридичних факультетів для підготовки фахівців у сфері кримінального права та прав людини.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Результати роботи апробовано у публікації тез доповіді в матеріалах V Міжнародної науково-практичній-конференції «Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції», яка відбулася 19-20 червня 2024 року в м. Кропивницькому, на тему «Запровадження інституту умовно–дострокового звільнення осіб від відбування покарання для безпосередньої їх участі в обороні країни».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів та семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел у кількості, що налічує 50 позицій, загальний обсяг роботи становить 53 сторінок з них – 47 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПОВОДЖЕННЯ З УВ'ЯЗНЕНИМИ

1.1 Історичні корені та перші етапи формування стандартів

У наш час в умовах актуалізації правозахисної проблематики цілком закономірним стало звернення до питань дотримання прав людини при відбуванні покарання у місцях позбавлення волі та розгляд їх як складової частини проблеми прав і свобод людини і громадянина у цілому.

Міжнародні стандарти поведження із засудженими – це сукупність загальноновизнаних норм, принципів і рекомендацій, встановлених на міжнародному рівні для регулювання виконання покарань та діяльності органів і установ, відповідальних за виконання покарань.

Види міжнародних стандартів поведження із засудженими:

а) стосуються правил поведження з особами, які позбавлені волі (Мінімальні стандартні правила поведження з ув'язненими, Європейські тюремні правила);

б) правила застосування заходів, не пов'язаних із позбавлення волі. [1]

Мінімальні стандарти поведження із засудженими та затриманими у міжнародному кримінальному праві (пенітенціарні правила) є ключовими для забезпечення законного та справедливого ставлення до цієї категорії осіб. Ці правила відображають міжнародні зобов'язання щодо захисту прав людини і мають бути чітко сформульовані, оскільки тиск з боку громадськості може легко призвести до порушення основних прав людини цієї вразливої групи. Сучасні пенітенціарні правила базуються на попередніх стандартах в'язничної системи, а також на фундаментальних цінностях міжнародних правових актів, які спрямовані на захист прав людини. Вони встановлюють норми для поведження з ув'язненими, забезпечення їхньої безпеки, охорони здоров'я, доступу до освіти і реабілітації. Ці правила також регулюють умови утримання ув'язнених, забезпечуючи належний рівень гігієни, харчування, медичної

допомоги та інших базових потреб. Окрім цього, пенітенціарні правила покликані забезпечити баланс між правами ув'язнених і вимогами безпеки та порядку в установах виконання покарань. Вони враховують інтереси адміністрацій в'язниць, співробітників пенітенціарних установ та самих ув'язнених, сприяючи створенню конструктивного і безпечного середовища. Правила мають на меті підтримувати дисципліну та порядок, одночасно поважаючи гідність та права кожної особи.

Такі стандарти сприяють реабілітації та соціальній реінтеграції ув'язнених, допомагаючи їм підготуватися до повернення в суспільство після відбуття покарання. Вони підкреслюють важливість надання можливостей для навчання, професійного розвитку та участі в корисних соціальних заходах. [2]

Мінімальні стандарти поводження з ув'язненими мають історичні корені, які відображають еволюцію підходів до обходження з особами, позбавленими волі. В епохах середньовіччя та ренесансі підходи до ув'язнення були в основному каральними. В'язниці були місцем тримання злочинців у очікуванні вироку або виконання покарання. У цей період розпочалося рух у напрямку гуманного поводження з ув'язненими. Реформатори, такі як Джон Говард та Квакерське товариство, пропагували ідеї про покращення умов ув'язнення та повагу до гідності людини.

У другій половині 19 століття почали формуватися перші правові норми та стандарти для ув'язнених. Наприклад, Женевська конвенція 1864 року встановила стандарти для обходження з військовополоненими, які стали важливим етапом в розвитку мінімальних стандартів.

У 20 столітті утворювалися міжнародні організації, спрямовані на захист прав людини та ув'язнених. Створення Організації Об'єднаних Націй та прийняття Загальної декларації прав людини у 1948 році визначили основні принципи, які повинні бути забезпечені для всіх осіб, включаючи ув'язнених.

Після Другої світової війни стали виникати міжнародні договори та конвенції, які регулюють стандарти поводження з ув'язненими. Наприклад,

конвенція проти катувань та іншого жорстокого, нелюдського або принижуючого поводження або покарання була прийнята в 1984 році.

Впродовж другої половини 20 століття і на початку 21 століття збільшилася увага до проблем поводження з ув'язненими. З'явилися міжнародні органи, такі як Комітет проти катувань та Спеціальний докладник ООН з питань в'язниць, які допомагають в розробці та моніторингу стандартів. [3]

Ідея розробки універсальних норм, які стосуються поводження з в'язнями, вперше була висунута Міжнародною кримінальною і пенітенціарною комісією, що підготувала збірник правил, які були схвалені Лігою Націй у 1934 році. В 1951 році Комісію було розпущено, після того як провідну роль у міжнародній діяльності, що проводилась до того часу Комісією, стала відігравати Організація Об'єднаних Націй. Однак, перш ніж передати свої функції Організації Об'єднаних Націй, Комісія переглянула текст правил, які мали бути представлені першому Конгресові Організації Об'єднаних Націй з профілактики злочинності і поводження з в'язнями, що відбувся в Женеві 1955 року. 30 серпня Конгрес одностайно затвердив нові правила і рекомендував Економічній і Соціальній Раді схвалити їх.

Після додаткового обговорення Рада схвалила Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (резолюція 663 СІ (XXIV) від 31 липня 1957 року), затверджені першим Конгресом. Правила відображають загальний принцип і практику поводження з в'язнями. Це є мінімальні умови, що розглядаються Організацією Об'єднаних Націй як прийнятні, і як такі, що покликані також забезпечувати захист в'язнів від поганого поводження, особливо в тому, що стосується підтримування дисципліни і застосування заходів щодо наведення порядку в пенітенціарних установах. У першій частині цієї брошури наводиться текст Мінімальних стандартних правил.

Схваливши правила, Рада рекомендувала урядам прихильно поставитись до їх прийняття і застосування в пенітенціарних і виправних

установах. Вона також рекомендувала їм повідомляти Генерального секретаря кожних п'ять років про хід застосування цих Правил.

Генеральна Асамблея також рекомендувала державам-членам докладати всіх можливих зусиль для забезпечення впровадження Правил в їхні пенітенціарні та виправні установи і брати їх до уваги при розробці своїх національних законодавств.

Генеральний секретар публікує в "Міжнародному огляді політики в галузі кримінального права", виданнях *Yearbook on Human Rights, Crime Prevention and Criminal Justice Newsletter* та інших документах Організації Об'єднаних Націй будь-яку інформацію, що надсилають уряди про виконання цих рекомендацій. Він також уповноважений просити держави і різноманітні міжурядові і неурядові (громадські) організації надсилати додаткові відомості.

За рекомендацією п'ятого Конгресу Організації Об'єднаних Націй з профілактики злочинності та поводження з в'язнями, що відбувся в 1975 році, Економічна і Соціальна Рада (резолюція 1993(LX) від 12 травня 1976 року) просила свій Комітет для попередження злочинності і боротьби з нею вивчити сферу застосування Мінімальних стандартних правил – по суті, питання про те, які категорії осіб, що підлягають затриманню, охоплені Правилами, – і сформулювати комплекс процедур для їх здійснення, тобто подати рекомендації про те, як слід забезпечувати гласність і дотримання цих Правил в національному пенітенціарному праві, в тому числі про процедури представлення доповідей Організації Об'єднаних Націй з питань про їх застосування. [1]

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями, ухвалені в 1955 році, неодноразово переглядалися та доповнювалися новими нормами, такими як Пекінські правила, Токійські правила та Правила Мандели. 21 грудня 2010 року на Дванадцятому конгресі ООН з питань попередження злочинності та кримінального правосуддя була прийнята Резолюція 65/230, яка рекомендувала Комісії з питань попередження злочинності та кримінального правосуддя створити міжурядову Групу експертів відкритого складу. Ця група

мала на меті обмін інформацією про найкращі практики, національне законодавство та діюче міжнародне право, а також перегляд Мінімальних стандартних правил ООН щодо поводження з в'язнями для врахування останніх наукових досягнень та кращих практик у сфері роботи кримінально–виправних установ. У подальшому були ухвалені кілька резолюцій (R 67/188 від 12 грудня 2012 року, R 68/190 від 18 грудня 2013 року, R 69/192 від 18 грудня 2014 року), які підтримували роботу над Мінімальними стандартними правилами поводження з в'язнями. Група експертів завершила свою роботу над цими правилами у березні 2015 року на нараді в Кейптауні (Південна Африка). [4, с. 4]

1.2 Вплив соціокультурних та правових факторів на розвиток стандартів

Першою в історії сучасних буржуазних в'язниць вважають створену в 1786 році в'язницю у Філадельфії. Ця в'язниця була визнана законодавчими зборами штату Пенсильванія як місце позбавлення волі злочинців і перейшла в юрисдикцію місцевих судів. Звідси й відбулася перша тюремна система, що отримала назву філадельфійської, або пенсільванської системи.

Пенсільванська система – це система одиночного ув'язнення, для якої характерні суворі ізоляція кожного засудженого, абсолютне мовчання і виконання арештантами невеликих робіт в камерах. Там же, у Філадельфії, в 1829 році була побудована в'язниця, нового, модернізованого типу. Вони відрізняються своєрідним зовнішнім і внутрішнім пристроєм. Наприклад, в'язниця «Вишневий пагорб» мала мережу камерних блоків, які розходилися від одного загального центру, як спиці в колесі.

До кожного блоку примикав дворик для прогулянок, розбитий на маленькі ізольовані ділянки, що відповідають кількості одиночних камер. Знову прибулому засудженому при вході до в'язниці зав'язували очі і вели його в свою камеру таким чином, щоб він не розібрався в плануванні будівлі в'язниці і не побачив нікого з інших ув'язнених. Персонал в'язниці також повинен був

дотримувати абсолютну тишу і не вступати в розмови з ув'язненими. Були й інші заходи для забезпечення суворої ізоляції. [5, с. 2]

Протягом тривалого історичного періоду людство докладало зусиль для збереження прав засуджених як членів суспільства та надання їм специфічних прав. Особливо помітним це стало в новітній час європейської історії, коли були здійснені суттєві кроки щодо зміцнення правопорядку, гуманізації та демократизації кримінального права. Італійський юрист–просвітник Ч.Б. Беккарія у своїй відомій праці "Про злочини та покарання" (1764) сформулював принцип відповідності злочину і покарання, акцентуючи увагу не на жорстокості покарання, а на його неминучості. Однією з важливих умов зміцнення правового порядку в суспільстві, на думку Беккарії, є "якість і простота закону та вдосконалення виховання", а також чітке визначення прав і обов'язків усіх громадян, включаючи засуджених.

У середині XIX століття необхідність міжнародного співробітництва стала невід'ємною частиною політики багатьох держав. Перший етап міжнародного співробітництва у сфері виконання покарань розпочався з діяльності перших Міжнародних тюремних конгресів, які за своєю організаційно–правовою формою були подібними до міжнародних конференцій. Другий етап розпочався в 1872 році з діяльності першого Міжнародного тюремного конгресу, який відзначався участю офіційних представників ряду держав і мав конструктивно–практичну спрямованість. Усвідомлення необхідності державної участі у вирішенні пенітенціарних проблем на міжнародному рівні призвело до об'єднання зусиль урядів багатьох країн. Під егідою міжурядової комісії (спочатку комісії представників держав у 1872 році, згодом міжнародної пенітенціарної комісії з 1878 року, а потім міжнародної кримінальної та пенітенціарної комісії) було проведено другу серію з дванадцяти тюремних конгресів. Ці конгреси відбулися у Лондоні (1872 р.), Стокгольмі (1878 р.), Римі (1885 р.), Петербурзі (1890 р.), Парижі (1895 р.), Брюсселі (1900 р.), Будапешті (1905 р.), Вашингтоні (1910 р.), Лондоні (1925 р.), Празі (1930 р.), Берліні (1936 р.) та Гаазі (1950 р.).

Третій етап міжнародного співробітництва у галузі виконання покарань та поводження з ув'язненими розпочався після створення у 1945 році Організації Об'єднаних Націй. ООН відіграла важливу роль у сфері захисту прав ув'язнених, розробляючи стандарти та рекомендації для покращення умов утримання та поводження з засудженими по всьому світу. [7]

Соціокультурні та правові фактори які вплинули на розвиток Європейських стандартів поводження з ув'язненими:

З точки зору культурні відмінності та соціальні цінності: Різноманіття культур і соціальних цінностей серед країн Європи може впливати на сприйняття прав людини та гідності ув'язненими. Стандарти поводження повинні враховувати ці відмінності, забезпечуючи адаптацію до культурних особливостей різних національних груп.

Правові норми та конвенції: Законодавчі рамки та міжнародні конвенції, такі як Конвенція про запобігання катувань та інших жорстоких, нелюдських або унижуючих форм поводження або покарання, визначають стандарти, які повинні бути враховані при поводженні з ув'язненими.

Інституційні та організаційні аспекти: Впорядкування систем в'язниць та управління ними, а також наявність незалежних механізмів нагляду можуть суттєво впливати на те, як виконуються стандарти поводження.

Громадська думка та активізм: Громадська думка щодо прав в'язнів та стосунки до них може впливати на формування стандартів. Активізм громадськості може призвести до змін в законодавстві та стандартах.

Міжнародна співпраця: Співпраця між країнами та міжнародними організаціями в сфері прав в'язнів сприяє обміну найкращими практиками і розробці спільних стандартів.

Етнічна та гендерна рівність: Розробка стандартів поводження повинна враховувати різні потреби та особливості ув'язнених з різних етнічних та гендерних груп.

Інновації та технології: Застосування новітніх технологій та інновацій у сфері в'язниць може впливати на ефективність та людськість стандартів поводження.

Ці фактори взаємодіють та визначають стандарти поводження з ув'язненими в Європі, сприяючи створенню більш гуманних, справедливих та відповідних сучасним вимогам умов в'язниць. [5, с. 3]

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ЗАСАДИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПОВОДЖЕННЯ З УВ'ЯЗНЕНИМИ

2.1 Розгляд основних принципів, закладених у стандартах

Міжнародні стандарти поведіння із ув'язненими – це прийняті на міжнародному рівні норми, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань і діяльності органів і установ виконання покарань. Ці стандарти були узгоджені міжнародною спільнотою і в їх підґрунті насамперед лежить Загальна декларація прав людини. Прийняті на її розвиток Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, які породжують юридичні зобов'язання для держав, котрі їх ратифікували (у тому числі й України), містять відповідні положення щодо поведінки з особами, позбавленими волі. Крім цих міжнародних документів загального (універсального) характеру є доволі великий перелік документів, що доповнюють і деталізують загальні принципи і безпосередньо стосуються засуджених.

Перелік основних міжнародних правових документів щодо осіб, які відбувають покарання за вироком суду, нараховує понад 30 найменувань. За ступенем зобов'язань, що виникають при впровадженні міжнародних стандартів у кримінально–виконавче законодавство тих чи інших країн, існують положення, що є обов'язковими до виконання в національних кримінально–виконавчих системах, і такі, що розглядаються як рекомендації, для реалізації яких повинні бути створені відповідні соціально–економічні передумови.

Принципи, закладені в Загальній декларації прав людини, розвиваються в актах спеціалізованого характеру, що мають своєю метою виклад стандартів поведінки із засудженими. Зокрема, це:

Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими (1957 р.);
Декларація про захист усіх осіб від катувань і інших жорстоких,

нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання (1975 р.);

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведження й покарання, (1984 р.);

Кодекс поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку (1979 р.);

Принципи медичної етики, що визначають роль працівників охорони здоров'я, особливо лікарів, у захисті ув'язнених чи затриманих осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання (1982 р.);

Заходи, що гарантують захист прав тих, хто засуджений до страти (1984 р.);

Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя відносно неповнолітніх (Пекінські правила, 1985 р.);

Звіт принципів захисту всіх осіб, підданих затриманню та ув'язненню в будь-якій формі (1989 р.);

Мінімальні стандартні правила ООН стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійські правила, 1990 р.) [8].

Ідея розробки універсальних норм, які стосуються поведження з в'язнями, вперше була висунута Міжнародною кримінальною і пенітенціарною комісією, що підготувала збірник правил, які були схвалені Лігою Націй у 1934 році. В 1951 році Комісію було розпущено, після того як провідну роль у міжнародній діяльності, що проводилась до того часу Комісією, стала відігравати ООН. Однак, перш ніж передати свої функції ООН, Комісія переглянула текст правил, які мали бути представлені першому Конгресові ООН з профілактики злочинності і поведження з в'язнями, що відбувся в Женеві 1955 року. 30 серпня Конгрес одностайно затвердив нові правила і рекомендував Економічній і Соціальній Раді схвалити їх. [9]

Після додаткового обговорення ЕКОСОП схвалила Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (резолюція від 31 липня 1957 року), затверджені першим Конгресом.

Схваливши Правила, ЕКОСОП рекомендувала урядам прихильно поставитись до їх прийняття і застосування в пенітенціарних і виправних установах. Вона також рекомендувала їм повідомляти Генерального секретаря ООН кожних п'ять років про хід застосування цих Правил.

ГА ООН також рекомендувала державам—членам докладати всіх можливих зусиль для забезпечення впровадження Правил в їхні пенітенціарні та виправні установи і брати їх до уваги при розробці своїх національних законодавств. [10]

Сьогодні існують усі підстави для ствердження, що Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями разом з іншими документами, прийнятими в рамках ООН з пенітенціарних проблем, складають міжнародно—правовий інститут захисту прав людини, засудженої в умовах позбавлення волі, як елемент єдиної системи міжнародного права, єдиного міжнародного механізму їх реалізації.

З іншого боку, ці стандартні правила не перешкоджають проведенню експериментів і введенню нової практики, які є сумісними з викладеними в них принципами і спрямованими на досягнення окресленої в них мети.

При прийнятті цього документу ГА ООН, керуючись головною метою ООН, яка викладена у преамбулі Загальної декларації прав людини, та маючи намір знову затвердити віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи без будь—якої різниці, в рівноправність чоловіків і жінок і в рівність прав великих і малих націй і створити умови, при яких можуть дотримуватися справедливість і повага до зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів та інших джерел міжнародного права, прийняла запропонований переглянутий текст Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями, що містився в додатку до цієї резолюції, та схвалила рекомендацію Групи експертів про те, що ці правила повинні носити назву

«Правила Мандели», як шана та повага до спадщини покійного президента Південно-Африканської республіки Нельсона Роліхлахла Мандели, який провів у в'язниці 27 років в ході боротьби за права людини, рівність, демократію і формування культури миру в усьому світі.

Правила Мандели встановлюють, що ув'язнені є невід'ємною частиною суспільства, і для визнання значимості роботи персоналу пенітенціарних установ як соціальної служби, пропонує державам-членам, регіональним організаціям адаптувати застосування Правил Мандели до своєї внутрішньої правової системи, та беручи до уваги дух і цілі Правил закликає держави-члени прагнути покращувати умови утримання ув'язнених у відповідності з вище вказаними Правилами і всіма іншими міжнародними документами, але разом з тим, прийнята Генеральною Асамблеєю резолюція підкреслює необов'язковий характер Правил Мандели. [11]

Аналіз Мінімальних стандартних правил поведження з в'язнями (Правил Мандели) основні їх положення можна поділити на декілька однорідних груп:

- повага людської гідності й людської значущості в'язнів;
- медичні послуги та охорона здоров'я;
- дисциплінарні заходи і заходи покарання, включаючи роль медичного персоналу, одиночне ув'язнення і раціон харчування;
- розслідування всіх випадків смерті в ув'язненні, а також будь-яких ознак катування або нелюдських або принижуючих гідність видів поведження і покарання ув'язнених чи тверджень про них;
- захист та особливі потреби вразливих груп позбавлених волі осіб з урахуванням обстановки в країнах, що знаходяться в важких обставинах;
- право на доступ до юридичного представництва;
- скарги і незалежна інспекція;
- заміна застарілої термінології;

- навчання відповідного персоналу застосуванню Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями (Правил Мандели).

Зміни, які відбулися із затвердженням Правил Мандели торкнулися таких галузей, як, зокрема, охорона здоров'я засуджених, розслідування випадків смерті. [12]

Засади гуманного поводження та реабілітації, що закріплені у стандартах поводження з ув'язненими в Європі, визначаються різними міжнародними і національними нормативами. Основні принципи, які стосуються гуманного поводження, включають заборону на тортуру та нелюдське поводження, забезпечення гідних умов утримання, дотримання права на здоров'я, освіту, захист сімейних зв'язків, справедливого судового процесу та запобігання дискримінації. Ці принципи визнаються міжнародними організаціями та впроваджуються через законодавство та політику кожної країни. Ефективна система виправних установ, яка дотримується цих принципів, є важливою для забезпечення гуманного ставлення та реабілітації ув'язнених.

Основні засади гуманного поводження та реабілітації включають:

Гідність та Повага до Прав Людини:

- Засуджені мають право на гідне та поважне поводження, яке враховує їхню особистість та права людини. Забороняється будь-яке жорстоке, нелюдське або принижуюче поводження чи покарання.

Справедливе та Шанобливе Утримання:

- В'язниці та інші установи повинні забезпечувати належні умови утримання, включаючи чистоту, освітлення, вентиляцію та доступ до медичної допомоги.

Принцип Індивідуалізації та Реабілітації:

- Система повинна враховувати індивідуальні потреби та характеристики засуджених для розробки ефективних програм реабілітації та соціалізації.

Забезпечення Інформованості:

- Засуджені повинні бути належним чином інформовані про свої права та обов'язки, а також про умови їхнього утримання та можливості участі у реабілітаційних програмах.

Сімейні Зв'язки та Спілкування:

- Забезпечення можливостей для збереження сімейних зв'язків, а також регулярного спілкування засуджених із сім'ями та іншими близькими.

Навчання та Професійна Підготовка:

- Надання можливостей для навчання та розвитку навичок, що сприяють подальшому інтегруванню засуджених у суспільство.

Медичний Догляд та Психологічна Підтримка:

- Забезпечення доступу до належного медичного обслуговування та психологічної підтримки для засуджених, включаючи лікування залежностей та психічні послуги. [14]

Система Скарг та Захисту Прав:

- Наявність ефективної системи розгляду скарг та захисту прав засуджених.
Засади перелічені в рекомендації Rec (2006)2–rev Комітету міністрів державам–членам щодо Європейських пенітенціарних правил:

- З усіма особами, позбавленими волі, слід поводитися з повагою до їхніх прав людини.
- За особами, позбавленими волі, зберігаються всі права, які не були законно позбавлені постановою про засудження або тримання під вартою.
- Обмеження, які застосовуються до осіб, позбавлених волі, мають бути мінімально необхідними та пропорційними законній меті, заради якої вони встановлюються.
- Умови ув'язнення, які порушують права людини, не виправдовуються браком ресурсів.
- Життя у в'язниці повинно якомога ближче наближати позитивні аспекти життя в суспільстві.

- Утримання під вартою повинно здійснюватися таким чином, щоб полегшити реінтеграцію у вільне суспільство осіб, які були позбавлені волі.
- Слід заохочувати співпрацю із зовнішніми соціальними службами та, наскільки це можливо, залучення громадянського суспільства до життя в'язниці.

Тюремний персонал виконує важливу державну службу, а його найм, навчання та умови праці повинні дозволяти їм підтримувати високі стандарти догляду за в'язнями. [13]

2.2 Загальні відомості про Комітет Ради Європи проти катувань та його структура

Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі «Комітет») було створено відповідно до Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 року.

Запобігання жорстокому поводженню з особами, позбавленими волі, в Європі. Європейський Комітет з запобігання катуванням та нелюдському чи принизливому поводженню або покаранню (Далі – КЗК) організовує відвідування місць несвободи, щоб оцінити, як поведуться з особами, позбавленими волі.

До таких місць належать в'язниці, центри утримання неповнолітніх, поліцейські дільниці, центри утримання затриманих іммігрантів, психіатричні лікарні, будинки соціального догляду тощо. Делегації КЗК мають необмежений доступ до місць несвободи та право пересуватися в таких місцях без обмежень. Вони приватно опитують осіб, позбавлених волі, і вільно спілкуються з усіма, хто може надати інформацію. Після кожного візиту КЗК надсилає детальний звіт відповідній державі. Цей звіт містить висновки СРТ,

його рекомендації, коментарі та запити на інформацію. КЗК також вимагає детальної відповіді на питання, порушені у його звіті. Ці звіти та відповіді є частиною поточного діалогу з зацікавленими державами. Повна назва КЗК – «Європейський комітет із запобігання тортурам і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню». Це підкреслює дві важливі особливості: по–перше, воно є європейським, а по–друге, воно охоплює не лише «тортури», а й цілий ряд ситуацій, які можуть бути рівнозначні «нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню». [15]

Делегації КЗК здійснюють регулярні (зазвичай раз на чотири роки) та додаткові "ad hoc" візити до місць несвободи, таких як в'язниці, центри утримання неповнолітніх, поліцейські дільниці, центри утримання затриманих іммігрантів, психіатричні лікарні, будинки соціального догляду тощо. Комітет повідомляє державу про свій намір здійснити візит, після чого делегація має право відвідувати будь–які місця позбавлення волі без попередження. Делегації мають необмежений доступ до місць несвободи, можуть приватно опитувати осіб, позбавлених волі, та вільно спілкуватися з будь–ким, хто може надати інформацію.

Принципи співпраці та конфіденційності втілені в міжнародній конвенції, яка засновує СРТ. Співпраця з національною владою є основою роботи КЗК, оскільки метою є захист осіб, позбавлених волі, а не засудження держав за зловживання. Конфіденційність є ще однією характеристикою роботи КЗК: висновки Комітету, його звіти та відповіді урядів є, в принципі, конфіденційними. Тим не менш, багато інформації про роботу ЄКПТ є у відкритому доступі. Держава може вимагати публікації звіту СРТ разом із власною відповіддю. Наразі більшість держав вирішили опублікувати ці документи. Якщо держава не співпрацює або відмовляється покращити ситуацію у світлі рекомендацій СРТ, Комітет може прийняти рішення зробити публічну заяву. Крім того, КЗК складає загальний звіт про свою діяльність, який публікується раз на рік.

Структура КПП Члени СРТ є незалежними та неупередженими експертами з різних професій, включаючи юристів, лікарів та спеціалістів у справах пенітенціарних або поліцейських. По одному члену обирається Комітетом міністрів Ради Європи від кожної держави-учасниці. Члени виступають у своїй індивідуальній якості (тобто вони не представляють державу, від якої вони були обрані). Для подальшої гарантії незалежності члени не відвідують державу, від якої вони були обрані.

Секретаріат ЄКПТ є частиною Ради Європи. КЗК було створено згідно з «Європейською конвенцією Ради Європи про запобігання тортурам і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню», яка набула чинності в 1989 році. Він спирається на статтю 3 Європейської конвенції з прав людини, яка передбачає, що: «Ніхто не може бути підданий тортурам або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню». КЗК не є слідчим органом, але забезпечує несудовий превентивний механізм для захисту осіб, позбавлених волі, від тортур та інших форм жорстокого поводження. Таким чином, він доповнює судову роботу Європейського суду з прав людини.

Конвенцію ратифікували всі 46 держав-членів Ради Європи (одною з них є Україна). Крім того, Комітет Міністрів Ради Європи може запропонувати будь-якій державі, що не є членом Організації, приєднатися до Конвенції. [16]

Президентом КЗК на разі є Алан МІТЧЕЛЛ (Велика Британія) Лікар загальної практики. Колишній комісар, Шотландська комісія з прав людини, колишній голова, незалежна консультативна група з моніторингу в'язниць, Шотландія. Термін повноважень закінчується: 19.12.2025. [17]

2.3 Практика ЄСПЛ в контексті європейських стандартів прав ув'язнених

Розділ присвячений аналізу рішень Європейського суду з прав людини (Далі – ЄСПЛ), в яких були встановлені порушення європейських стандартів прав ув'язнених. Особлива увага приділятиметься конкретним справам, які показують, як держави–члени Ради Європи порушували права ув'язнених, та наслідки цих порушень. Заборона катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (ст. 3 ЄКПЛ) Стаття 3 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ) забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження. Це абсолютне право, яке не допускає жодних відхилень. [16]

Одним зі знакових рішень ЄСПЛ є справа «Кудла проти Польщі» Справа підкреслила критичну роль дотримання гуманітарних стандартів у пенітенціарних установах, а також важливість забезпечення доступу до належної медичної допомоги та ефективних засобів правового захисту. Рішення ЄСПЛ у цій справі стало важливим кроком у зміцненні правової системи щодо умов утримання ув'язнених і вплинуло на подальші реформи пенітенціарних систем у європейських країнах.

Факти справи: Тадеуш Кудла, громадянин Польщі, був ув'язнений у різних польських пенітенціарних установах з 1994 по 1997 рік. Під час ув'язнення він страждав на депресію та інші психічні розлади. У своїй скарзі Кудла стверджував, що умови його утримання були нелюдськими та такими, що принижують гідність. Серед основних проблем він відзначав переповненість камер, погане харчування, відсутність належної медичної допомоги та санітарних умов. Кудла також стверджував, що тривале тримання під вартою без судового розгляду порушувало його права. Він скаржився на те, що його тримали під вартою протягом майже трьох років без належного судового розгляду, що, на його думку, порушувало його права, гарантовані статтею 5 §3 Європейської конвенції з прав людини. [19, с. 777]

Порушення: Стаття 3 Європейської конвенції з прав людини: Кудла стверджував, що умови його утримання та відсутність належної медичної допомоги порушували статтю 3, яка забороняє нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження або покарання. Стаття 5 §3 Європейської конвенції з прав людини: Заявник скаржився на тривале тримання під вартою без судового розгляду, що, на його думку, порушувало його право на судовий розгляд у розумний строк або звільнення під час провадження. Стаття 13 Європейської конвенції з прав людини: Кудла також стверджував, що у нього не було доступу до ефективних засобів правового захисту для оскарження умов свого утримання, що порушувало статтю 13 Конвенції.

Рішення ЄСПЛ: Визнання порушення статті 3: Європейський суд з прав людини визнав, що умови утримання заявника, зокрема відсутність належної медичної допомоги та неналежні санітарні умови, становили нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження, порушуючи статтю 3 Конвенції. Визнання порушення статті 5 §3: Суд визнав порушення права Кудли на судовий розгляд у розумний строк або звільнення під час провадження, зазначивши, що тривале тримання під вартою без належного судового контролю було необґрунтованим. Визнання порушення статті 13: Суд постановив, що Кудла не мав доступу до ефективних засобів правового захисту для оскарження умов свого утримання, що також порушувало статтю 13 Конвенції.

Наслідки: Рішення у справі «Кудла проти Польщі» стало важливим прецедентом, що підкреслило необхідність забезпечення належних умов утримання ув'язнених, включаючи доступ до медичної допомоги та ефективних засобів правового захисту, рішення сприяло реформуванню польської пенітенціарної системи, змусивши владу переглянути та покращити умови утримання в'язнів.

Значення: Справа стала важливим прецедентом у практиці ЄСПЛ, визначивши важливі стандарти щодо прав ув'язнених на належні умови утримання та медичну допомогу, а також права на ефективний засіб правового

захисту. Рішення у справі «Кудла проти Польщі» вплинуло на формування правозастосовної практики щодо умов утримання ув'язнених у Європі та сприяло підвищенню стандартів дотримання прав людини в пенітенціарних установах. [18]

Справа «Мельник проти України» є прецедентом, який стосується умов утримання ув'язнених та їхнього права на належну медичну допомогу. Нижче наведено детальний розгляд обставин цієї справи.

Справу порушено на підставі заяви проти України, поданої до Суду відповідно до ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод громадянином України паном Олександром Васильовичем Мельником (заявник) 14 листопада 2000 року.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) зазначає, що право на суд, одним з аспектів якого є доступ до судового розгляду, не є абсолютним. Це право може бути обмеженим, зокрема через встановлення умов прийнятності скарги. Однак такі обмеження не повинні порушувати сутності самого права доступу до суду. Законодавчі норми, що регулюють строки подання скарг, спрямовані на забезпечення належного здійснення правосуддя та дотримання принципу юридичної визначеності. Особам, що подають скарги, слід очікувати, що ці норми будуть застосовані.

Водночас, такі правила або їх застосування не повинні ускладнювати або перешкоджати використанню доступних засобів захисту. Це особливо важливо в контексті забезпечення права на ефективний судовий захист, адже невідповідне формулювання процесуальних вимог може перешкоджати розгляду справи по суті, порушуючи таким чином це право. [20]

Фактичні обставини справи: Микола Мельник, громадянин України, був ув'язнений у різних пенітенціарних установах України з 1997 по 2002 рік. Він страждав на численні серйозні захворювання, включаючи туберкульоз, хронічний гепатит та інші проблеми зі здоров'ям, що вимагали постійної медичної допомоги.

Мельник скаржився на неналежні умови утримання в пенітенціарних установах, зокрема на:

- Переповненість камер, через що йому доводилося спати по черзі з іншими ув'язненими.
- Погані санітарні умови, зокрема відсутність належного доступу санвузлу.
- Недостатнє харчування, що не відповідало його потребам заявника.
- Відсутність належної медичної допомоги, що призводило до погіршення його здоров'я.

Скарги Мельника: Мельник стверджував, що умови його утримання, а також відсутність належної медичної допомоги, порушували його права, гарантовані статтею 3 Європейської конвенції з прав людини, яка забороняє нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження або покарання. Позиція уряду України: Уряд України заперечував твердження Мельника, стверджуючи, що умови його утримання не були такими, що порушують статтю 3 Конвенції, і що він отримував необхідну медичну допомогу.

Розгляд справи в ЄСПЛ: Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) взяв до уваги як скарги Мельника, так і заперечення уряду України. Суд детально розглянув умови утримання заявника та наявність медичної допомоги в установах, де він перебував. [20, с. 14]

Висновки ЄСПЛ: Порушення статті 3: Суд визнав, що умови утримання Мельника, зокрема переповненість камер, погані санітарні умови та відсутність належного харчування, становили нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження. ЄСПЛ також зазначив, що відсутність належної медичної допомоги для Мельника, який страждав на серйозні захворювання, погіршила його стан здоров'я і спричинила додаткові страждання.

Зобов'язання України перед судом: Суд зобов'язав Україну покращити умови утримання в пенітенціарних установах та забезпечити належну медичну допомогу ув'язненим.

Наслідки рішення: Рішення у справі «Мельник проти України» стало важливим прецедентом для покращення умов утримання ув'язнених в Україні. Воно змусило українську владу переглянути політику щодо умов утримання в'язнів та забезпечення медичної допомоги. Це рішення також стало важливим сигналом для інших країн-членів Ради Європи щодо необхідності дотримання прав ув'язнених відповідно до європейських стандартів. [21]

Цей підхід наголошує на важливості збалансованості між дотриманням правових норм і забезпеченням доступу до правосуддя для зацікавлених осіб, забезпечуючи тим самим справедливий і ефективний судовий процес. [22, с. 33]

Обставини справи "Муасель проти Франції". Основні факти: Заявник, Муасель, громадянин Франції, подав скаргу до ЄСПЛ з приводу умов свого утримання у французькій в'язниці. Він стверджував, що умови його утримання порушували статтю 3 Європейської конвенції з прав людини, яка забороняє катування, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження або покарання. [23]

Переповненість в'язниці: Муасель утримувався в камері, розрахованій на двох осіб, разом із трьома іншими ув'язненими. Це створювало надмірно тісні умови проживання, що він вважав нелюдськими та такими, що принижують гідність.

Неналежні санітарні умови: Відсутність належних санітарних умов, включаючи погану вентиляцію та освітлення. Туалет був розташований у самій камері без жодних перегородок, що порушувало право на приватність і спричиняло додаткові незручності.

Медичне обслуговування: Муасель стверджував, що не отримував належної медичної допомоги, що було необхідно для підтримання його здоров'я в належному стані. Відсутність ефективних засобів правового захисту: Заявник наголошував, що не мав доступу до ефективних правових механізмів для захисту своїх прав, оскільки скарги на умови утримання не призводили до реальних змін.

Рішення ЄСПЛ: Європейський суд з прав людини визнав порушення статті 3 Конвенції. Суд встановив, що умови утримання Муаселя перевищували допустимі межі та спричиняли йому фізичні та психічні страждання. Зокрема, переповненість камер, неналежні санітарні умови та відсутність належного медичного обслуговування створювали умови, що були несумісними з людською гідністю. Суд також підкреслив, що Франція не забезпечила Муаселю ефективних засобів правового захисту, що додатково погіршувало його становище. ЄСПЛ зобов'язав Францію вжити необхідних заходів для покращення умов утримання у в'язницях, щоб привести їх у відповідність до європейських стандартів прав людини.

Справа підкреслює важливість дотримання прав ув'язнених та забезпечення належних умов утримання у відповідності до європейських стандартів. Подібні випадки не поодинокі, і вони демонструють системні проблеми в пенітенціарних системах багатьох країн. Такі справи також акцентують на необхідності доступу до ефективних правових механізмів для ув'язнених, які дозволяють захищати їхні права.

Кейс не тільки показує необхідність реформування умов утримання ув'язнених у Франції, але й підкреслює загальні проблеми, з якими стикаються пенітенціарні системи в інших країнах, включаючи Україну. Проблеми переповненості, неналежних санітарних умов та медичного обслуговування є спільними для багатьох пенітенціарних установ. Вирішення цих проблем вимагає не лише внутрішніх реформ, але й міжнародного співробітництва та обміну досвідом для впровадження найкращих практик.

Справи, розглянуті ЄСПЛ, показують, що багато порушень у пенітенціарних системах різних країн мають спільні риси. Включаючи неналежні умови утримання, відсутність медичної допомоги, тривале утримання без суду, катування та нелюдське поводження. Рішення ЄСПЛ спрямовані на виправлення цих порушень і створення прецедентів, які повинні стимулювати національні системи до вдосконалення практик та відповідності європейським стандартам. [25]

РОЗДІЛ 3. ПОВОДЖЕННЯ З УВ'ЯЗНЕНИМИ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ СТАНДАРТІВ В УКРАЇНІ

3.1 Стан та умови утримання ув'язнених в Україні

Пенітенціарна система є невід'ємною частиною правового порядку в будь-якому суспільстві, адже грає ключову роль в реабілітації засуджених і забезпеченні громадської безпеки. У світлі сучасних викликів і змін в українському суспільстві, увага до стану і проблем національної пенітенціарної системи стає більш ніж вкрай актуальною. Сьогодні пенітенціарна система стикається з низкою складних проблем, які стосуються не тільки ув'язнених, а й суспільства в цілому. Недостатнє фінансування, погана медицина у в'язницях, порушення прав ув'язнених, а також відсутність ефективних програм реабілітації – всі ці аспекти створюють виклики, що вимагають негайного вирішення. [26]

О.Б. Пташинський вказав, що пенітенціарна система складається з державних установ і органів, які займаються виконанням покарань, їх метою є – виправлення та перевиховання засуджених, реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань згідно з чинним законодавством. [27, с. 45]

Зважаючи на необхідність детального аналізу та послідовності у реформуванні вітчизняної системи органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, важливо врахувати пріоритети та особливості попереднього досвіду. 9 грудня 2010 року Указом Президента України "Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади" було здійснено реорганізацію Державного департаменту України з питань виконання покарань, утворено Державну пенітенціарну службу України. У цьому документі Державна пенітенціарна служба України була визначена як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра юстиції України.

Правове поле діяльності Державної пенітенціарної служби України та її статус. [28, с. 140] Але на разі Державну пенітенціарну службу України ліквідували і замість утворили Міністерство юстиції України через Департамент з питань виконання кримінальних покарань. У 2016 році Державну пенітенціарну службу було ліквідовано згідно з постановою Кабінету Міністрів України, і її функції були передані Міністерству юстиції України. Таким чином, організація управління системою виконання покарань зараз здійснюється безпосередньо Міністерством юстиції через відповідні департаменти та підрозділи. [29]

Проблеми поводження з ув'язненими в Україні в контексті застосування європейських стандартів є актуальною та важливою темою. Європейські стандарти, зокрема ті, що розроблені Радою Європи та Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ), спрямовані на забезпечення прав людини, гуманного поводження та належних умов утримання ув'язнених. [30]

Законом України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини” від 23 лютого 2006 р. (ст.17) суди України зобов'язано застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та практику Європейського Суду з прав людини як джерела права. Законодавча вимога робить актуальним для теорії та практики кримінального права України аналіз рішень Суду під кутом зору вирішення ним питань цієї галузі права. [31] Україна, як член Ради Європи, зобов'язана впроваджувати та дотримуватися стандартів, встановлених Європейською конвенцією з прав людини (ЄКПЛ) та Європейськими пенітенціарними правилами. Це надає змогу забезпечити гідні умови утримання, справедливе судочинство та ефективну реабілітацію ув'язнених.

Варто також зазначити, що ратифікація Україною ряду міжнародних документів надала можливість імплементувати міжнародні стандарти по захисту прав засуджених у національне законодавство, зокрема, у кримінально-виконавче. Водночас, міжнародні стандарти діляться на норми обов'язкового права та норми «м'якого права»[32]. До перших відносяться

міжнародні договори, що ратифіковані Верховною Радою України та відповідно до ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства й підлягають обов'язковому застосуванню у практичній діяльності. До норм «м'якого права» або ті, що не мають обов'язкового статусу, належать стандартні правила, керівні принципи, спостереження, дослідження впливових міжнародних організацій, що носять рекомендаційний характер, але за своєю природою є важливим для дотримання кожною державою [33, с. 3].

Серед проблем застосування міжнародних стандартів, які стосуються захисту прав засуджених у місцях несвободи варто виділити: невідповідність місць несвободи міжнародним стандартам виконання і відбування засудженими покарання, що в свою чергу найчастіше засуджені звертаються зі скаргами до Європейського суду з прав людини; порушення персоналом місць несвободи прав і законних інтересів засуджених, що створює передумови вчинення засудженими в місцях несвободи нового кримінального правопорушення; неоднозначне тлумачення адміністрацією місць несвободи міжнародних стандартів, які стосуються захисту прав засуджених, що викликає з боку громадських організацій зауваження про їх правильне застосування тощо. [34, с. 45]

Щодо стану та умов утримання ув'язнених в Україні функціонує та виконує покладений на нього парламентський контроль виконує Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Відповідно до щорічного звіту Уповноваженого ВРУ з прав людини 2023 році відвідування установ системи Міністерства юстиції України групами НПМ залишилося одним із пріоритетних напрямів з огляду на широкий спектр прав, які має забезпечувати адміністрація установ Державної кримінально – виконавчої служби України (далі – ДКВС України), великого наповнення цих установ і тривалого часу перебування в них утримуваних осіб. Як свідчить досвід попередніх років, саме в установах ДКВС України виявляють найбільше порушень прав ув'язнених і засуджених. Заходів, які оголошує МЮ України

як пріоритетні, не реалізують десятиріччями, натомість визначають кроки, які нібито мають сприяти виправленню ситуації з дотримання прав людини.

а) Установах виконання покарань України. У деяких закладах спостерігається практика відокремлення та стигматизації вразливих категорій ув'язнених і засуджених. Ці особи часто не мають рівних умов для реалізації своїх прав. Умови утримання в таких місцях часто не відповідають людським стандартам: приміщення мають стійкий неприємний запах, стіни покриті пліснявою, санвузли брудні, а змивні бачки не працюють, матраци залишаються вологими. Під час відвідування Дніпровської установи виконання покарань (№ 4) представники НПМ виявили двох ув'язнених, які перебували в підвальному приміщенні з ознаками постійного проживання. Також адміністрація цієї установи не розміщує вразливі категорії ув'язнених у збірному відділенні, змушуючи їх довго стояти без доступу до води та санвузла. В Личаківській виправній колонії (№ 30) для осіб цієї категорії в їдальні виділено окремі столи, що також можна розглядати як форму дискримінації. Таке поводження може бути класифіковане як катування, оскільки воно завдає морального страждання через дискримінацію, що заборонено Конвенцією проти катувань.

б) Неналежні умови утримання в установах залишаються значною проблемою. Однією з основних проблем є недостатня житлова площа на одного засудженого, яка згідно з нормативами з 1 січня 2012 року повинна бути збільшена з 3 до 4 квадратних метрів. Це необхідно для уникнення переповнення, що призводить до антисанітарних умов, постійної відсутності приватності, перезавантаження медичних служб та інфраструктури установи. Проте, процес оптимізації та консервації установ виконання покарань призводить до того, що майже в усіх пенітенціарних установах ці норми площі не дотримуються.

Під час відвідувань представники груп НПМ регулярно фіксують порушення встановлених норм площі на одну особу. У камерних приміщеннях Харківського слідчого ізолятора (Харківське СІЗО) була зафіксована площа на

одного засудженого, яка становила 2,9 м² замість нормативно встановлених 4 м². Крім того, через переповненість камерних приміщень Харківського СІЗО було виявлено одного утримуваного, якому не вистачило спального місця, і він змушений був спати на підлозі. [35]

Відповідно до щорічної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини порушуються такі права ув'язнених:

- Право на захист від катувань (стаття 3 ЄКПЛ). Неналежні умови утримання: Умови утримання, які можуть бути класифіковані як катування, зокрема проживання в антисанітарних умовах та примус до довготривалого стояння без доступу до води та санвузла, порушують заборону катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження.
- Право на повагу до приватного і сімейного життя (стаття 8 ЄКПЛ): Переповненість та відсутність умов для приватності: Недотримання норм площі на одну особу та переповненість камер призводять до відсутності приватності, що порушує право на повагу до приватного життя.
- Заборона дискримінації (стаття 14 ЄКПЛ): Сегрегація та стигматизація вразливих категорій ув'язнених: Це порушує принцип недискримінації. Вразливі категорії ув'язнених повинні мати рівні умови для реалізації своїх прав, без стигматизації або відокремлення від інших ув'язнених.
- Порушення санітарних умов: Недотримання санітарно-гігієнічних норм призводить до нелюдських умов утримання, які заборонені статтею 3 ЄКПЛ. [36]
- Право на оплачувану працю згідно із законодавством про працю. Законодавство про працю поширюється на засуджених у частині, що стосується умов праці.(стаття 60 КВК) [37]

Поточний стан та умови утримання ув'язнених в Україні. А) Переповненість установ виконання покарань: Багато установ перевищують допустиму кількість ув'язнених, що створює антисанітарні умови та підвищує

ризик передачі інфекційних хвороб. У деяких закладах площа на одного ув'язненого не відповідає встановленим нормам.

Б) Умови проживання: Приміщення часто не відповідають базовим стандартам гігієни. Є випадки, коли ув'язнені проживають у камерах зі стійким неприємним запахом, пліснявою на стінах та несправними санвузлами.

В) Харчування: Якість і кількість харчування нерідко не відповідає встановленим нормам. Проблеми з постачанням харчів призводять до того, що ув'язнені отримують їжу, яка не задовольняє їхні потреби в поживних речовинах.

Г) Медичне обслуговування: Медичні послуги часто є недоступними або неякісними. Через переповненість установ медичні служби не можуть забезпечити своєчасну та ефективну допомогу.

Г) Праця ув'язнених: Багато ув'язнених залучаються до праці в умовах, що не відповідають трудовим стандартам. Заробітна плата часто є дуже низькою, що не дозволяє ув'язненим забезпечити себе та свої сім'ї.

Проблеми та виклики пенітенціарної системи України:

А) Порушення прав людини: Відсутність належних умов утримання ув'язнених часто є приводом для звернень до Європейського суду з прав людини. Неналежні умови можуть бути кваліфіковані як нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження або покарання.

Б) Недостатнє фінансування:

Багато установ виконання покарань стикаються з проблемами недостатнього фінансування, що ускладнює забезпечення належних умов утримання.

В) Сегрегація та стигматизація: Вразливі категорії ув'язнених нерідко стикаються з дискримінацією та сегрегацією. В окремих установах практикується відокремлення таких осіб, що може призводити до порушення їхніх прав. [38, с. 41, 105, 110]

3.2 Проблеми забезпечення прав ув'язнених в Україні та можливі шляхи їх вирішення

Право ув'язнених на працю в Україні регулюється рядом нормативно-правових актів, включаючи Конституцію України, Кримінально-виконавчий кодекс України та інші законодавчі акти. Це право є важливим аспектом реабілітації та ресоціалізації ув'язнених, сприяючи їх підготовці до повернення у суспільство після відбуття покарання.

Відповідно до статті 43 Конституції України «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.» Норма гарантує кожному право на працю, що включає свободу обирати вид діяльності та професію.

Держава має обов'язок контролювати організацію та умови праці. Юридичні гарантії права на працю визначені в чинному законодавстві, яке включає норми трудового, адміністративного, кримінального та інших галузей права. Зокрема, Конституція України передбачає права на належні, безпечні та здорові умови праці, на заробітну плату не нижчу від визначеної законом, а також на своєчасне отримання винагороди за працю. [39]

Згідно зі статтею 6 Кримінально-Виконавчого кодексу України (Далі – КВК) «Виправлення і ресоціалізація засуджених та їх основні засоби. Виправлення засудженого – процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки. Ресоціалізація – свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до

самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Необхідною умовою ресоціалізації є виправлення засудженого. Основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), пробація, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив.» Тобто праця засудженого чи ув'язненого залежно від статусу суб'єкту має велике значення в їх ресоціалізації та реабілітації, якщо особа матиме доступ до праці то з більш високою вірогідністю особа зможе знову контактувати з соціумом без загрози для нього з боку засудженого.

Також згідно зі статтею 118 КВК про залучення засуджених до позбавлення волі до суспільно корисної праці «Засуджені до позбавлення волі мають право працювати. Праця здійснюється на добровільній основі на підставі договору цивільно-правового характеру або трудового договору, який укладається між засудженим та фізичною особою – підприємцем або юридичною особою, для яких засуджені здійснюють виконання робіт чи надання послуг.» Норма передбачає, що засуджені мають право в місцях та на роботах, визначених адміністрацією установи виконання покарань.

Відповідно до статті, 119 вона визначає: «що адміністрація виправних установ зобов'язана створювати умови для залучення ув'язнених до праці відповідно до їхніх здібностей і кваліфікації.» [37]

Також одним з джерел міжнародного права – є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП). Стаття 10 передбачає, що всі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поводження та повагу до гідності, властивої людській особистості. Це включає забезпечення права на працю як складової частини програми ресоціалізації. [40] (Міжнародний пакт ратифікація від 19.10.1973, Указом Президії Верховної Ради)

До європейських норм права можемо віднести Європейські пенітенціарні правила (Рекомендація R (2006) 2 Комітету міністрів Ради Європи):

А) Правило 26 передбачає, що ув'язнені повинні мати можливість займатися продуктивною працею, яка допомагає їхньому професійному розвитку та підготовці до звільнення;

Б) Правило 26.10 зазначає, що оплата праці ув'язнених повинна бути справедливою та зіставною з оплатою праці на вільному ринку. [15]

Конвенції Міжнародної організації праці (МОП): А) Конвенція № 29 про примусову чи обов'язкову працю (1930 рік) визначає умови, за яких робота ув'язнених не вважається примусовою працею [41]; Б) Конвенція № 105 про скасування примусової праці (1957 рік) підкреслює, що ув'язнені повинні мати можливість працювати добровільно. [42]

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими (Правила Нельсона Мандели) – це міжнародні правила які не потребують ратифікації стандарти є нормами «м'якого права»: А) Правило 96 стандартів встановлює, що ув'язнені повинні мати можливість працювати, і їх праця повинна бути організована таким чином, щоб сприяти їхньому реабілітації; Б) Правило 103 стандартів передбачає, що праця ув'язнених повинна бути оплачуваною і ці виплати повинні використовуватися для їхнього особистого блага, допомоги їхнім родинам або зберігатися до звільнення. [43, с. 33–35]

Міністерство юстиції України керує 138 підприємствами Державної кримінально–виконавчої служби України, які у 2016 році виробили продукції на суму 488 тис. грн (у 2015 році – 456,3 тис. грн). Станом на 1 січня 2016 року кількість працездатних засуджених в установах виконання покарань становила 32 095 осіб (у 2015 році – 32,3 тис. осіб). З них працевлаштованими були 16 226 осіб (50,6% від числа працездатних та 30,2% від загальної кількості засуджених), у порівнянні з приблизно 18 тис. осіб у 2015 році. До оплачуваних робіт на виробництві було залучено 7 330 осіб (у 2015 році – 9 348 осіб), а до робіт з господарського обслуговування – 1 901 особу (у 2015 році – 2 242 особи). Однак, лише 1345 засуджених мали строкові трудові договори. Середньомісячна заробітна плата засуджених, які працюють на виробництві, у 2016 році становила 541 грн (у 2015 році – 424 грн), а тих, хто

був зайнятий на роботах з господарського обслуговування, – 1 080 грн (у 2015 році – 909 грн). Заборгованість перед засудженими (включаючи звільнених) у 2016 році становила 340 тис. грн (у 2015 році – 247 тис. грн). [44]

Кримінально–виконавче законодавство України залишає багатий простір для зловживань з боку адміністрації кримінально–виконавчих установ щодо прав засуджених на працю та на достойний рівень її оплати. В установах виконання покарань часто відбуваються незаконні маніпуляції з працею засуджених. [45] Під виглядом декларацій про те, що праця є засобом виправлення і ресоціалізації, та що її головною метою є виховний вплив на засуджених, персонал установ виконання покарань фактично надає перевагу експлуатації засуджених замість їхнього трудового виховання. Наприклад, реальні умови праці засуджених часто не відповідають тому, що зафіксовано в документах. Ця розбіжність може бути зумовлена кількома факторами:

1. Неправильне документування: Часто праця засуджених документується неправильно або з навмисними спотвореннями, щоб приховати фактичні умови праці або занижувати кількість відпрацьованих годин;
2. Неправомірне використання праці: Засуджених можуть використовувати для робіт, які не відповідають їхнім кваліфікаціям або фізичним можливостям, а інколи й для приватних потреб персоналу установ;
3. Недотримання умов праці: Установи часто не забезпечують належних умов праці, таких як безпека, гігієна та адекватна оплата праці, що призводить до порушення прав засуджених;
4. Відсутність контролю та моніторингу: Недостатній контроль та моніторинг з боку державних органів дозволяє адміністраціям установ виконання покарань безкарно порушувати права засуджених на працю. [46]
5. Потреба у збільшенні робочих місць як неможливість ув'язнених зі пониженим «соціальним статусом» працювати, це не дає змогу особі право на умовно–дострокове звільнення, на прикладі такі особи не

можуть працювати на кухні, так як «етика» ув'язнених завдяки бездіяльності виконавчої адміністрації порушуються їх права. [47]

КЗК Ради Європи у своєму звіті щодо візиту в Україну, здійсненого з 16 по 27 жовтня 2023 року. Європейський Комітет з питань запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (СРТ) у своїх звітах часто звертає увагу на проблеми, пов'язані з реалізацією права ув'язнених на працю. Нижче наведені основні мінуси та проблеми, які СРТ виділяє в контексті України та інших країн:

Проблеми реалізації права ув'язнених на працю

А) Недостатня кількість робочих місць: У багатьох установах виконання покарань відзначається нестача робочих місць для ув'язнених, що обмежує їх можливість працювати. Це спричиняє як психологічні, так і економічні труднощі для ув'язнених, які хочуть заробляти та бути зайнятими.

Б) Низька оплата праці: Оплата праці ув'язнених зазвичай є значно нижчою за мінімальну заробітну плату, що не дозволяє ув'язненим забезпечити себе навіть базовими речами. Це також ускладнює процес їхньої реінтеграції в суспільство після звільнення.

В) Погані умови праці: Умови праці в установах виконання покарань часто не відповідають стандартам безпеки та гігієни. Робочі місця можуть бути небезпечними, а обладнання – застарілим або несправним.

Г) Відсутність професійного навчання: Багато установ не надають ув'язненим можливості здобути нові професійні навички або підвищити свою кваліфікацію. Це обмежує їхні шанси на успішну реінтеграцію в суспільство та знайдення роботи після звільнення.

Г) Примусова праця: Є випадки, коли ув'язнені змушені працювати без їхньої згоди, що суперечить міжнародним стандартам прав людини. Примусова праця є серйозним порушенням прав ув'язнених.

Д) Відсутність доступу до правової допомоги: Ув'язнені часто не мають можливості звернутися за правовою допомогою для захисту своїх прав на працю. Це робить їх вразливими до експлуатації та порушення трудових прав.

Європейський Комітет з питань запобігання катуванням (СРТ) рекомендує країнам – членам, включаючи Україну, вжити заходів для поліпшення умов праці ув'язнених. Зокрема, рекомендується створювати більше робочих місць, підвищувати оплату праці, забезпечувати належні умови праці та надавати можливості для професійного навчання. Важливо також забезпечити доступ ув'язнених до правової допомоги для захисту їхніх трудових прав. [49]

На сьогодні досить актуальним є питання залучення ув'язнених до захисту суверенітету України, оскільки багато з них мають бажання брати участь в обороні країни, захисті її незалежності та територіальної цілісності. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році з'явилися повідомлення про те, що Україна може розглядати питання про залучення ув'язнених до участі безпосередньо у бойових діях, пропонуючи амністію в обмін на службу.

Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального, Кримінально-виконавчого кодексів України та інших законів України щодо запровадження інституту умовно-дострокового звільнення осіб від відбування покарання для безпосередньої їх участі у обороні країни, захисті її незалежності та територіальній цілісності», (Далі – Закон). Законом було запропоновано доповнити Кримінальний кодекс України статтями 81¹ та 336². П. 1 ст. 81¹ – під час проведення мобілізації та/або дії воєнного стану до осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі, судом може бути застосоване умовно–дострокове звільнення для проходження ними військової служби за контрактом. Умовно–дострокове звільнення від відбування покарання, передбачене цією статтею не застосовується до осіб, які були засуджені за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, засуджені за скоєння умисного вбивства двох або більше осіб, або поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством. У разі застосування судом умовно-дострокового звільнення з підстав, визначених цією статтею, така

особа звільняється умовно-достроково від відбування лише основного покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі.

Згідно з ч. 2 статті 81¹ умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби за контрактом може бути застосовано судом, якщо засуджений виявив бажання проходити військову службу за контрактом та відповідає вимогам проходження військової служби за контрактом, визначених статтею 21⁵ Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», а саме прийняття на військову службу до Збройних Сил України осіб, які умовно-достроково звільнені від відбування покарання, для прийняття на військову службу осіб, які виявили бажання проходити військову службу за контрактом і розглядаються до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, установи виконання покарань звертаються до територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем їх розташування. За ухилення від проходження військової служби за контрактом особою, яку під час проведення мобілізації та дії воєнного стану звільнено умовно-достроково від відбування покарання для проходження військової служби, згідно з законом передбачена санкція – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Законом внесено зміни до Кримінально-виконавчого кодексу, статтею 154¹ визначено порядок умовно-дострокового звільнення від відбування покарання для проходження військової служби. Засуджений за власним бажанням може почати проходити військову службу, але тільки за контрактом. Також статтею 7¹ Закону України «Про порядок здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими умовно-достроково від відбування покарання для проходження військової служби» передбачено, що адміністративний нагляд за особами, звільненими з установ виконання покарань здійснюється командиром військової частини, в якій особа проходить військову службу. Особи, стосовно яких встановлено адміністративний нагляд, беруться у військовій частині на окремий облік.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо узагальнити, що: а) мобілізація в'язнів можлива тільки за рішенням суду з відповідним зверненням до адміністрації виконавчої установи; б) обов'язковою умовою є те, що до завершення терміну покарання повинно лишитися не більше трьох років; в) для прийняття на військову службу осіб, які виявили бажання проходити військову службу, установи виконання покарань звертаються до територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем їх розташування.

Важливим аспектом є стаття 21⁷ Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», відповідно до якої ув'язнений має право на звільнення з військової служби військовослужбовців з числа осіб, яких умовно–достроково звільнено від відбування покарання за таких умов: а) за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово–лікарської комісії про непридатність до військової служби з виключенням з військового обліку або про непридатність до військової служби з переоглядом через 6–12 місяців; б) у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком суду, яким призначено покарання у виді позбавлення або обмеження волі; в) у зв'язку із закінченням особливого періоду або оголошенням рішення про демобілізацію.

На момент написання роботи було знайдено безліч судових рішень з питання умовно–дострокового звільнення від відбування покарання для проходження військової служби. Наприклад, у Справі № 442/3967/24 – клопотання адміністрації установи ДУ «Дрогобицька виправна колонія (№40)» про умовно дострокове звільнення від відбування покарання засудженого, суд задовольнив клопотання, звільнив засудженого умовно–достроково від подальшого відбування покарання у виді позбавлення волі, призначеного йому за вироком Запорізького районного суду Запорізької області від 18.09.2019 на невідбутий термін 7 місяців 2 дні, також ув'язненому було роз'яснено з метою уникнення порушень з його сторони під час проходження служби зміст ч. 4 ст. 81 КК України – у разі вчинення особою,

до якої було застосовано умовно–дострокове звільнення від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання нового кримінального правопорушення.

На наш погляд, перевагами від проходження військової служби засудженими для національної безпеки України є: збільшення чисельності військ; використання ув'язнених може допомогти компенсувати втрати серед військових; також великою перевагою буде мотивація ув'язнених, адже вони можуть отримати шанс на амністію або скорочення терміну ув'язнення.

Але недоліками від проходження військової служби ув'язненими вважаємо : етично-правовий аспект – використання ув'язнених у бойових діях може порушувати їхні права, особливо якщо до них було застосовано певний психологічний вплив; можливі проблеми з дисципліною – ув'язнені можуть мати проблеми з дисципліною, що може вплинути на ефективність бойових підрозділів і безпеку інших військових; соціальна стигматизація (навішування соціальних ярликів) – ув'язнені, які беруть участь у бойових діях, можуть стикатися з додатковою стигматизацією як під час служби, так і після її завершення, що ускладнює їхню реінтеграцію в суспільство; г) погіршення морального стану армії – залучення ув'язнених може негативно вплинути на моральний стан регулярних військових, солдати можуть відчувати несправедливість або недовіру до керівництва, що може послабити бойовий дух і ефективність військових операцій.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження європейських стандартів поводження з ув'язненими можна зробити ряд важливих висновків, які вказують на стратегічну важливість забезпечення гуманного, справедливого та ефективного виконання кримінальних покарань у Європейському Союзі.

Перш за все, засуджені в ЄС користуються високим рівнем захисту прав людини та гідності відповідно до Європейської конвенції з прав людини. Стандарти умов утримання в'язнів, розроблені та виконані країнами ЄС, свідчать про серйозне відношення до забезпечення належних умов ув'язнення та запобігання будь – якій формі жорстокості чи приниження.

Проведене дослідження правових засад поводження з ув'язненими та їх відповідності міжнародним стандартам дозволило зробити наступні висновки та пропозиції, які безпосередньо відповідають поставленим завданням:

1. Проаналізовано основні міжнародні документи, що регулюють права ув'язнених. Основними документами, що визначають стандарти поводження з ув'язненими, є Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими (Правила Нельсона Манделі) та Європейські правила тюремного утримання. Ці документи не лише закріплюють основні права ув'язнених, але й встановлюють механізми контролю за їх дотриманням. Особливо важливими є положення про заборону катувань, обов'язковість надання медичної допомоги, забезпечення доступу до освіти та працевлаштування, а також створення умов для збереження родинних зв'язків.

2. Оцінено стан застосування міжнародних стандартів в Україні. На практиці, впровадження міжнародних стандартів в українських пенітенціарних установах стикається з численними труднощами. Незважаючи на наявність формальної законодавчої бази, реальний стан речей демонструє низку серйозних проблем. Зокрема, відзначається недостатнє фінансування,

що призводить до поганих умов утримання, зокрема в старих та переповнених закладах. Також спостерігається низький рівень підготовки персоналу, що не завжди розуміє чи дотримується міжнародних стандартів поводження з ув'язненими. Недостатній контроль за дотриманням прав ув'язнених з боку відповідних органів лише погіршує ситуацію.

3. Визначено основні проблеми та недоліки національної системи поводження з ув'язненими. Встановлено, що основними проблемами є недосконалість національного законодавства, що не враховує всі аспекти міжнародних стандартів, застаріла інфраструктура пенітенціарних установ, перенаселеність, неналежне медичне обслуговування, жорстоке поводження та відсутність ефективних реабілітаційних програм. Системні порушення прав людини, зокрема щодо доступу до медичної допомоги та освіти, є звичними. Відсутність ресурсів призводить до поганих умов утримання, що не відповідають міжнародним стандартам.

4. Розглянуто основні принципи, закладені у міжнародних стандартах. Міжнародні стандарти акцентують увагу на повазі до гідності ув'язнених, забороні катувань та жорстокого поводження, забезпеченні належних умов утримання, доступу до медичної допомоги, освіти та професійної підготовки. Ці принципи спрямовані на захист прав ув'язнених та їх підготовку до успішної інтеграції у суспільство після звільнення. Принципи гуманного поводження та ресоціалізації є ключовими для запобігання рецидивам та забезпечення безпеки в суспільстві.

5. Встановлено проблеми забезпечення прав ув'язнених в Україні та можливі шляхи їх вирішення. Основними проблемами є системні порушення прав ув'язнених, недостатність ресурсів та неефективність існуючих механізмів контролю. Для покращення ситуації необхідно вжити наступні заходи:

- Підвищення фінансування пенітенціарних установ. Це дозволить покращити умови утримання ув'язнених, модернізувати

інфраструктуру, забезпечити належне медичне обслуговування та харчування;

- Підвищення кваліфікації персоналу. Важливо впровадити програми підвищення кваліфікації та тренінги для персоналу пенітенціарних установ, щоб вони могли ефективно дотримуватись міжнародних стандартів та принципів гуманного поводження;
- Ефективний контроль за дотриманням прав ув'язнених. Необхідно створити незалежні моніторингові органи, які будуть регулярно інспектувати пенітенціарні установи та забезпечувати дотримання прав ув'язнених;
- Розробка та впровадження реабілітаційних програм. Важливо розробити програми, спрямовані на ресоціалізацію ув'язнених, які б включали професійну підготовку, психологічну підтримку та заходи, спрямовані на збереження родинних зв'язків.

Проведене дослідження виявило важливі аспекти проблеми поводження з ув'язненими в Україні та запропонувало конкретні кроки для її вирішення. Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме покращенню умов утримання ув'язнених, підвищенню рівня дотримання їхніх прав та інтеграції української пенітенціарної системи до міжнародних стандартів. Запровадження цих заходів допоможе не лише забезпечити належне поводження з ув'язненими, але й сприятиме їхньому успішному поверненню до суспільства після відбуття покарання, що в кінцевому рахунку зміцнить правову систему України та підвищить рівень її відповідності міжнародним зобов'язанням у сфері прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями Редакція від 30.08.1955 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text
2. Резолюція Генеральної Асамблеї 45/111 Основні принципи поводження з ув'язненими 14 грудня 1990 року Резолюція Генеральної Асамблеї 45/111 URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-treatment-prisoners>
3. Ковальов А. В., проблемні питання здійснення міжнародного нагляду та контролю за дотриманням прав та свобод засуджених осіб в Україні та країнах ЄС URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2_2017/39.pdf
4. Попко В. В. Формування мінімальних стандартів поводження із засудженими та затриманими у міжнародному кримінальному праві. Часопис Київського університету права. 2018. № 4. С. 307–314. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2018_4_66.pdf
5. Шкарупа К. Історія виникнення пенітенціарної служби, досвід функціонування в країнах світу. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2017. URL: <https://visnykprau.com/index.php/journal/article/download/51/39>
6. Марисюк К.Б. Міжнародні тюремні конгреси Першої серії (1846–1857 рр.). Форум права, 2012. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2012_3_73.pdf
7. Андрущак О. Історико-правовий досвід трансформації виправно-трудового законодавства в кримінально-виконавче. Історико-правовий часопис. 2013. 2013. – № 2. – С. 19–237.
8. Чомахашвілі О.Ш., Микитась І.М. Зарубіжний досвід діяльності системи виконання покарань. Вісник Академії адвокатури. 2011. № 3. С.133–139. URL:

http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vaau_2011_3_22.pdf

9. Європейські пенітенціарні правила–1 (Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав–учасниць) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text

10. United Nations Economic and Social Council. (2023). Official Website of the United Nations Economic and Social Council. Retrieved from <https://www.un.org/ecosoc/>.

11. Романюк О.В. Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань –131с. URL: <https://monitor-info.com.ua/upload/media/2020/02/08/5e3ea5d3972c4.pdf>

12. Почанська О.С. Основні форми використання міжнародно–правових стандартів у сфері забезпечення прав осіб, засуджених до позбавлення волі в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 1, т. 2. С. 166–172. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/bitstreams/2573c102-7361-4ec6-b46d-d89eb8c8dc2c/download>

13 Рекомендація CM/Rec(2010)1 Комітету міністрів державам–членам щодо Правил пробації Ради Європи URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cfbc7

14. Рекомендація CM/Rec(2018)8 Комітету міністрів державам–членам щодо відновного правосуддя у кримінальних справах URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808e35f3

15. Рекомендація Rec(2006)2–rev Комітету міністрів державам–членам щодо Європейських пенітенціарних правил URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809ee581

16. Рада Європи. (1987). Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text.
17. Рада Європи. (n.d.). Members of the *CPT*. URL: [https://www.coe.int/en/web/cpt/cpt-members#{"23706581":\[0\]}](https://www.coe.int/en/web/cpt/cpt-members#{).
18. Європейський суд з прав людини. (2000). Справа Кудла проти Польщі (Kudla v. Poland, Application no. 30210/96). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{"fulltext":\["kudla"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-58920"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{)
19. Harris, D. J., O'Boyle, M., Bates, E. P., & Buckley, C. M. (2018). Law of the European Convention on Human Rights (4th ed.). Oxford University Press. URL: <https://books.google.ru/books?id=NvH8AwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
20. Верховний Суд України. Огляд практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду за 2021 рік. Київ, 2021. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/oglyad_prakt_kgs_1.pdf.
21. Європейський суд з прав людини. Справа "Мельник проти України" (Заява № 72286/01), рішення від 28 березня 2006 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72860>.
22. Національна школа суддів України. Збірник рішень Європейського суду з прав людини. Київ, 2018. URL: [Національна школа суддів України. Збірник рішень Європейського суду з прав людини. Київ, 2018. URL: https://nsj.gov.ua/files/152965311715174939883Збірник%20рішень%20ЄСПЛ_30.01.2018%20на%20сайт.pdf](https://nsj.gov.ua/files/152965311715174939883Збірник%20рішень%20ЄСПЛ_30.01.2018%20на%20сайт.pdf).
23. Справа "Муассель проти Франції" (Заява № 67263/01): Рішення Європейського суду з прав людини, 14 червня 2007 року. HUDOC / Європейський суд з прав людини. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":\["002-5108"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{)

24. Шевченко, А. Г. (2013). Проблеми та перспективи реформування пенітенціарної системи України. *Право і суспільство*, (2), 112–117. Отримано з https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/26756
25. Трихліб, К. Особливості тлумачення та застосування 3 статті Європейської конвенції про права людини. URL: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/56892122/Особливості_тлумачення_і_лібре.pdf?1530280497=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3D56892122.pdf&Expires=1717788798&Signature=GXI5cTHX2bJRit16SXpXaNvPq-4UWBIRfqL0et-pQW9ORAIU4sNsxhgbneM6WScfgFQ~INcCbXp85Wt6nswrGVYmRr4~WEoGOYl~awBZgIRBF-QqfKQy4cX8odOL~XJH4CCEIQsINQ~AV EgWeAzR9oC65ZmgTu~bpdIae7QhvjNypTCTfv9TITM5W4tg6CyHRV5sG3pgAE7pHNoOJMQof5acedlp7TJk8QNsJNJpSkSNwl~AciGSMifV9nAJXn2aJuAKjIG MoMawV7Xzbjvl0GkxOvsRfWZHJfFV1Fr3gxAG-GF75pevQ-n2YOijBGhLn7jjSjw59HJq18StgHEUw_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA
26. Сахно В.М. Стан і проблеми національної пенітенціарної системи / – Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, Інститут права та безпеки, 4 курс, відділення підготовки студентів денної форми навчання «Право». URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0302753f-792b-4576-aef1-c7ab7cf72af5/content#page=190>
27. Пташинський О. Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2001. 185 с.
28. Яцишин М. Перебудова кримінально-виконавчого процесу України в контексті європейських та світових правових стандартів. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 7. С.140 – 143. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/2146/1/Perebudova_2009_7.pdf
29. Міністерство юстиції України. (n.d.). Відділ по роботі з системою Державної кримінально-виконавчої служби. URL:

<https://minjust.gov.ua/m/viddil-po-roboti-z-sistemoyu-derjavnoi-kriminalno-vi-konavchoi-slujbi>

30. Kharkiv Human Rights Protection Group. (2006). Дотримання прав ув'язнених в Україні. Права осіб, що позбавлені волі – Права Людини – онлайн-бібліотека. URL: <https://library.khpg.org/index.php?id=1157701172>.

31. Верховна Рада України. (2006). Закон України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини". Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 30, ст.260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

32. Колодчин, Д. В. (2021). Проблеми застосування міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи. В збірнику: Матеріали науково-практичної конференції. Ч.1 (с. 97–99). Міжрегіональна Академія управління персоналом. Доступно за адресою: http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3149/1/megu.rovno.ua_lawconf_грудень_Ч1_2021-97-99.pdf.

33. Сенджем Джеймс, Октіган Майкл Онлайн-курс для персоналу уповноважених органів з питань пробації. Білоцерківський центр ПКП ДКВС України, 2019. 208 с

34. Калюжний, Р. А., & Кондратьєва, І. В. (2019). Забезпечення прав людини в місцях несвободи: міжнародні стандарти та практика їх застосування в Україні. Юридичний вісник, 5(2), 45–52. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Npnau_2013_2_34

35. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. (2023). Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2023 рік. URL:

https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Щорічна_доповідь_Уповноваженого_за_2023_рік.pdf.

36. Рада Європи. (1950). Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Попко В. В. Формування мінімальних стандартів поведіння із засудженими та затриманими у міжнародному кримінальному праві. Часопис Київського університету права. 2018. № 4. С. 307–314. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2018_4_66.pdf

37. Кримінально-виконавчий кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 3–4, ст. 21" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#n2>

38. Човган В. О. Пенітенціарна система України та стандарти Європейського комітету з запобігання катуванням. Харків: Права людини, 2021. УДК 343.8(477).URL: <https://library.khpg.org/index.php?id=1604852072>

39. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96–ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

40. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16 грудня 1966 р. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148–VIII від 19 жовтня 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

41. Конвенція про примусову чи обов'язкову працю № 29: Міжнародний документ від 28 червня 1930 р. Ратифіковано 10 серпня 1956 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text.

42. Конвенція про скасування примусової праці № 105: Міжнародний документ від 25 червня 1957 р. Ратифіковано Законом № 2021–III від 5 жовтня 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_013#Text.

43. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо поведінки з в'язнями (Правила Нельсона Мандели): Міжнародний документ. URL:

- https://www.unodc.org/res/justice-and-prison-reform/cpcj-prison-reform_html/UKR_final_Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf
44. Моніторинг місць несвободи в Україні: стан реалізації національного превентивного механізму / Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2016 р. – К. : Права людини, 2017. – 145 с. URL: https://notorture.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/spec_dopov_npm_2016_n.pdf
45. Василик, В. (2021). Регулювання права на працю громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/2/40.pdf>
46. Почанська, О. С. (2020). Адміністративно-правове забезпечення права на працю громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c1e2a970-b11e-4dc6-aa0d-23c90f670259/content>
47. Яцишин, М.М. (2009). Визначення пріоритетних напрямків розвитку кримінально-виконавчої системи України як необхідної умови її реформування. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, 2, 1–15. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/2022/1/09ymmuyr.pdf>.
48. Шумна, Лариса. (2019). Забезпечення трудових прав засуджених (ув'язнених) за пенітенціарною реформою 2015–2019 р.р. Право і суспільство, 12, DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.37>.
49. Європейський комітет із запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (СРТ). (2023). Звіт щодо візиту в Україну, здійсненого з 16 по 27 жовтня 2023 року. URL: посиланням: <https://rm.coe.int/1680af632a>.
50. Мінімальні стандарти належного поводження: аналіз національного та міжнародного досвіду: практ. посіб. / Ю.Л. Белоусов, М.М. Гнатовський, В.О. Гацелюк, А.Л. Федорова; за заг. ред. Ю.Л. Белоусова. – К.: Ваіте, 2013. – С. 134–136.